

NAŠ DALJNI BLIŽNJI SVET

Ciril
Bergles

Odkritje Amerike – španskoameriška poezija

Brž ko so španski osvajalci pred petsto leti s križem in mečem osvojili Novi svet in tam ustanovili prve kolonije, so se oglasili tudi prvi pesniki v španskem jeziku. Ti so prišli z osvajalci iz Evrope. S seboj so prinesli svežnje svojih verzov, na pamet so znali slavne španske romance, ki so opevale velike dogodke španske zgodovine, slavile junaštvo in ljubezen. Pisali so med dolgo vožnjo preko oceana in kasneje v novem kraju. Mnogi od njih so bili vojščaki, duhovniki, mornarji, pustolovci. Sodelovali so na osvajalnih pohodih. V Ameriko so prinesli knjige, tam ustanovili prve tiskarne. Z njimi je prišla v Novi svet tudi znana španska ljubezen do poezije in našla tam plodna tla. Zgodilo se je, da je že v drugi polovici šestnajstega stoletja, petdeset let po prihodu osvajalcev, na nekem pesniškem natečaju v Mehiki sodelovalo skoraj tristo pesnikov. Vsa ta poezija je seveda rasla iz španske tradicije in ne iz bogate kulture staroselcev, Aztekov, Mayev in Inkov. Pisali so v španskem jeziku in duhu. Iz te množice povprečnih pesnikov sta izšli dve močni in izoblikovani osebnosti. Prva je bila neznana Peruanka, ki se je podpisovala kot *Amarilis*, in druga Mehičanka *Sor Juana de la Cruz*. Ta je bila najprej dvorna dama, kasneje opatinja, ženska izrednih sposobnosti in resnično nadarjena pesnica. Pisala je pesmi, drame, teološke razprave, ukvarjala se je z glasbo in s fiziko. V nekem smislu je nadaljevala španski »zlati vek«, potem ko je ta v Španiji oslabil po smrti največjih pesnikov tega obdobja, Calderóna de la Barce in Góngore.

Tudi osemnajsto stoletje ni prineslo presenečenj. To nepesniško stoletje pomeni stagnacijo celo za evropske literature. Vendarle je duh racionalizma dosegel tudi daljne kraje ameriškega kontinenta. Latinska Amerika se je začela prebujati in razmišljati o samostojnosti. Ideje o neodvisnosti so se širile in dobile vse več privrženecv. Nove dežele so se hotele odtrgati iz objema stare Španije. Toda ta proces kulturnega in političnega osvobajanja ni bil ne lahek ne kratkotrajen. Treba je bilo dosti grenkih izkušenj, da so prebivalci Amerike začutili, da je Amerika njihova domovina, da so začeli pozabljati in celo sovražiti Španijo, od koder so prišli njihovi dedje. Ta novi ameriški človek zares ni bil več Španec. Evropski priseljenjci so se namreč začeli mešati s staroselci, z močno indijansko raso. K temu so pripomogli tudi črnski sužnji, ki so jih trgovci s sužnji pripeljali iz Afrike. Na kontinentu so se formirala nova, mlada ljudstva, ki so začela boj za neodvisnost. Spodbude zanj so prihajale iz Združenih držav, ki so se osamosvojile leta 1776, in iz Francije, ki je leta 1789 izvedla meščansko revolucijo. Španija se je začela počasi sesipati in izgubljati svoj vpliv nad

Novim svetom, nad svojimi kolonijami. Amerika je imela takrat dva pogumna in razumna generala, ki sta znala organizirati vojsko in voditi odločilne bitke: slavni *Bolívar* iz Venezuele in *San Martín* iz Argentine. Po letu 1810 se začne prvi upor v Karakasu, Argentini, Mehiki. 1826 doživijo Španci prvi večji poraz v Peruju. Španskoameriški boj za neodvisnost spremlja tudi živahno kulturno vrenje. Zgodovina ne pozna revolucije ali osvobodilnega boja, ki ga ne bi spremljala tudi pesem. Zdaj se v Ameriki pojavi množica pesnikov, nekateri od njih so zanimiva pesniška imena. Opevajo junaštvo, ameriško zemljo, njen pejsaž in lepote. Odkrivajo ameriške posebnosti. Ameriškemu človeku so hoteli pokazati, da ima svojo domovino, za katero se spleča živeti in umreti. Šli so še dlje: zdaj postane Indijanec simbol njihove krvi in prazčetka. Američanom je uspelo poraziti špansko vojsko, veliko teže pa je bilo premagati duha španske kulture in začeti samosvojo kulturo. Španska poezija je bila preveč blesteča, njen pesniški jezik razvit do virtuoznosti, bogat in pedanten. Od tega se ni bilo lahko odtrgati. In vendar je leta 1872 izšlo prvo veliko delo španskoameriške poezije, to je bil ep *Martin Fierro*, eno najslavnejših del španskoameriške literature vse do danes. Napisal ga je Argentinec *José Hernández*. Hernándezov namen je bil predvsem političen: prikazati argentinskega Indijanca Gauča in se zavzeti za njegove pravice. Napisal ga je v brazilskem izgnanstvu. V samoti, daleč zdoma, je nastala čudovita upodobitev njegove rodne pampe in življenja ljudi v njih.

Med leti 1840 in 1890 se je v Ameriki razcvetela romantika, nov poetski val, ta je prinesel na površje štiri velike in tragične pesniške osebnosti, ki so samo za kratek čas zablestele, da bi pokazale pot drugim, še bolj nadarjenim pesnikom. Romantiki so predvsem želeli afirmirati novo Ameriko. Prvi od teh štirih pesnikov je bil nacionalni junak Kube *José Martí*, človek nenavadnega karakterja. Vse svoje življenje se je bojeval za svobodo svojega ljudstva in v kratkih, mirnih premorih pisal poezijo, polno muzike, svežine in plemenitosti. Drugi je bil »jesenski cvet mehiške romantike« *Manuel Gutiérrez Nájera*, urednik znamenite revije *Revista azul* (Plava revija). Najbolj zanimiv od vseh štirih pa je kolumbijski pesnik *José Asunción Silva*, nemirna osebnost, rafiniran, senzibilen, pisal je v boleči samoti svoje krhke pesmi o smrti in ljubezni. *Nokturno* je njegova najlepša pesem in mnogi pravijo, da je najlepši pesniški biser, ki ga je ustvarila poezija v španskem jeziku.

Ti pesniki so napovedovali pravo renesanso latinskoameriške literature. Iz velikih svetovnih kulturnih središč so prinesli v divjino svojega kontinenta neko novo senzibilnost, drugačen literarni okus. Bili so predhodniki mladega pesniškega vala, odprtega za nove vetrove. Duh starih španskih pesnikov je vse bolj tonil v preteklost. Španska poezija je zapadla v popolno mrtvilo. Nekdaj močna Španija je leta 1898 doživela na Kubi svoj poslednji usodni poraz, izgubila je še zadnjo kolonijo. Špansko ljudstvo je bilo utrujeno. Mlada ameriška ljudstva pa so ravnokar stopala v življenje, polna življenjske moči, poguma in želje spoznati vse novo in neodkrito. Svet se jim je odpiral. Mladí intelektualci so odhajali v velika evropska kulturna središča, zlasti v Pariz, ki je veljal za »kulturno srce sveta«. Tam so se navzeli drugačnega duha, se uveljavili, mnogi pa tudi žalostno končali. Do nedavnega je veljalo, da se mora vsak latinskoameriški pesnik najprej uveljaviti v tujini, v Parizu ali v Madridu, šele potem ga je priznala domovina.

Prva pomembna afirmacija španskoameriške književnosti je bil tako imenovani *modernizem*. Pojavil se je ob koncu prejšnjega stoletja in je trajal do konca prve svetovne vojne. Nastal je pod močnim vplivom evropskih književnih struj, zlasti francoskih parnasovcev in simbolistov. Toda kljub evropskim vplivom je bilo to gibanje avtentično, ameriško, vzniknilo je iz duhovne potrebe kontinenta, iz želje po izvirnem pesniškem izrazu.

Modernizem sta uveljavili dve močni pesniški osebnosti: *José Enrique Rodo* iz Urugvaja in *Darío Rubén* iz Nikaragve.

Darío je bil napol Indijanec, diplomat, novinar, pijanec, uživalec mamil, strasten popotnik. Vse to in še marsikaj je del njegove zapletene in nenavadne osebnosti. Ko mu je bilo petnajst let, je bil že uveljavljen pesnik, z dvajsetimi leti, ko je izdal svojo znamenito delo *Profane proze*, pa je zasenčil vse pesnike svojega kontinenta. Bil je nekaj novega. V špansko-ameriško poezijo je prinesel nove motive, variacije, nove ritme, drugačen pesniški okus. Bil je »studenec, iz katerega izvira zlato, ptica, ki govori, drevo, ki poje«. Kot suženj silak je planil iz ameriške divjine, poln favnovske strasti, bolečine in zanosa. Njegova poezija se je napajala iz španske pesniške tradicije, iz morbidnih in prefinjenih tonov francoskih dekadentov in iz elementarnosti svoje dežele. Od tega pesnika iz male Nikaragve so se učili veliki španski pesniki: Machado, Jiménez, Lorca in mnogi drugi. Španci ga imajo za svojega pesnika, predhodnika moderne španske poezije.

Rodó je bil drugačen, tako po svoji biografiji kot po svojem delu. Bil je mistik estetike, etik, oboževalec helenizma, mentor in teoretik. Iz svojega tihega doma, iz Montevidea, je usmerjal mlade pesnike svojega kontinenta; zavedal se je zgodovinskega trenutka Novega sveta.

Vsi drugi pesniki ameriškega modernizma so ostali v senci Daría Rubéna. On je bil njihova sreča in njihova velika nesreča, ker je s svojo pesniško veličino utišal vse glasove, ki bi se sicer v njegovi odsotnosti slišali dovolj razločno. Najstarejši od njih je *Enrique González Martínez*, Mehičan, zdravnik in profesor, ki je nasproti Daríjevemu labodu postavil sovo, ptico modrosti. Največji tekmeč Darío Rubénu je bil Argentinec *Leopoldo Lugones*, neuravnovešena osebnost, samouk, bil je pravi pesnik Argentine, plodovit in vitalen. Njegova poezija ima vse odlike modernizma: prožnost, muzikalnost, nove podobe, osebni ton. Omeniti moramo tudi Urugvajca *Julia Herrera y Reissiga*, ki po subtilnosti in izdelanosti svojih verzov zavzema pomembno mesto med modernističnimi pesniki. Srčni bolnik in psihopat je pravo nasprotje vitalnemu Lugonesu. Če je Lugones iz kamna, je Herrera y Reissig iz meglic in zraka. Izrazit dekadent in simbolist. Lugonesu je še najbližje Perujec *José Santos Chocano*. Samo še bolj neuravnovešen, živel je še bolj noro življenje, ubijal je in bil sam nazadnje ubit. Imel se je za pesnika Amerike in je govoril: »Whitman ima Sever, a jaz imam Jug.« Njegova poezija izraža dosti ljudskega duha Amerike.

To so pesniki polnega zamaha modernizma, ki so se afirmirali do leta 1910. Za njimi so prišli mnogi mlajši pesniki, ki so se vse bolj oddaljevali od svojih velikih predhodnikov in so pomembno osvežili španskoameriško modernistično poezijo z novimi prvinami. Toda prej moramo reči nekaj o neki posebni smeri, o nekem posebnem tonu španskoameriške poezije, ki je v nobenem primeru ne smemo prezreti, to je ženska poezija. Menda nobena književnost na svetu ni imela toliko pesnic s tako izrazitimi individualnostmi. Rekli smo že, da je prva velika pesniška osebnost Novega sveta bila pesnica Sor Juana de la Cruz v kolonialnem času. V našem stoletju je

prišla ta tradicija še bolj do veljave. In prav ženska je bila prva, ki je bila leta 1945 deležna časti Nobelove nagrade za književnost. To je bila čilska pesnica Gabriela Mistral.

Najstarejša od pesnic je bila nesrečna Urugvajka *María Eugenia Vaz-Ferreira*, ki se je uprla malomeščanskemu okolju, živelja neurejeno in vese-ljaško, kar ji je povzročilo dosti trpljenja, tako da je nazadnje zblaznela. Njena poezija je intimen dnevnik njenega življenja, iskren in topel. Enako nesrečna je bila tudi *Delmira Agustini*. Tudi ona je imela dovolj poguma, da je sredi puritanskega okolja opevala svoje strasti, predrzno in z vso lepoto. Kritiki imajo lahko po pravici *Gabriele Mistral* za največjo pesnico kontinenta in za enega od največjih pesniških genijev Amerike sploh. V tej Čilenki je bilo ogromno življenjske energije, modrosti in zrelosti. Opevala je svoje bolečine, svojo zemljo, visoke Ande, divjo naravo. V njej se je izrazil duh Amerike. Argentinka *Alfonsina Storni* je prav tako neposredno, z neko posebno umirjenostjo razkrivala globine ljubezni in smrti. Ko je zvedela, da je obolela za rakom, se je šla utopit v ocean, prej pa je napisala še svojo zadnjo, pretresljivo pesem *Odhajam* . . .

Urugvajka *Juana Ibarbourou* je odraščala v samostanu, njeni starši so želeli, da bi postala opatinja, a je pri osemnajstih letih pobegnila iz samo-stana in se poročila z nekim oficirjem. Njena poezija je polna življenjske vedrine. Od vseh španskoameriških pesnic je pisala najbolj umirjeno in svetlo poezijo.

Modernizem se je polagoma izčrpaval. Njegovo izzvenevanje imenujemo *postmodernizem*. V tem času je pesnil *Ramón López Velarde*, mehiški pesnik, s katerim je po mnenju Octavia Paza mehiška poezija prvič spregovorila s svojim avtentičnim pesniškim jezikom. Prišel je s podeželja, brez velike izobrazbe in kakih trdnih nazorov. Velarde je ekspresionist, pod površino stvari vidi neko nedoločljivo magičnost. Velika tema njegove poezije je ljubezen, ki jo občuti kot neskončno čustvo strasti, v katere bližini je zmeraj tudi smrt.

Leta po prvi svetovni vojni so prinesla v španskoameriško poezijo vse tisto, kar je vznemirjalo tudi Evropo od Züricha do Madrida, od Pariza do Moskve. To je čas raznih izmov: ekspresionizma, futurizma, dadaizma, nadrealizma. Toda od vseh izmov je samo *nadrealizem* pustil pomembne sledi v španskoameriški poeziji. Mnogi ameriški pesniki so živeli v Parizu in v Madridu in se tam seznanili s temi novimi gibanji. Omeniti moramo kreacionizem in ultraizem, ki sta imela zlasti v Argentini dosti privrženecv. Kreacionizem je izumil Čilenec *Vicente Huidobro* v Franciji in so ga kasneje prenesli v Buenos Aires. *Ultraizem* je španska literarna smer in ga je v Argentino prinesel *Jorge Luis Borges* in zanj navdušil nekaj dobrih argentin-skih pesnikov, med drugimi tudi *Ricarda Molinarija*, pesnika z zelo močnim pesniškim navdihom. Ta gibanja so v španskoameriško poezijo prinesla velike osvežitve. Pesnike so navdušila za prihodnost verza, za nove pesniške podobe, za ostre in svobodne ritme, za iskanje podzavestnega. To novo obdobje ameriške poezije imenujemo *avantgardizem* in se je začelo v letih po prvi svetovni vojni. Z njim se začne veliki čas španskoameriške poezije, ki pomembno obogati zakladnico ameriške in tudi svetovne poet-ske tvornosti. Leta 1921 je začel Borges izdajati literarni list *Prisma* in tri leta kasneje še *Martín Fierro*. Z njima je širil duha avantgardizma po vsem kontinentu. V teh letih je posebno vlogo odigrala francoska poezija. Mnogi veliki latinskoameriški pesniki so potovali v Pariz ali v Madrid in se tam

družili s pomembnimi francoskimi in španskimi pesniki. Neruda in Molinari sta bila velika Lorcova prijatelja. V Parizu je živel Kubanec Nicolás Guillén in Ekvadorec Carrera Andrade. V Parizu je živel in tudi umrl pesnik César Vallejo. Da mnogih drugih mladih pesnikov ne omenjamo. Toda kljub opaznim vplivom evropskih pesniških gibanj je ameriška poezija ohranila in razvijala svoje značilnosti: navezanost na svojo zemljo, njeno slavno preteklost, kruto sedanost, na njene magične sanje.

Mnogi ameriški pesniki so aktivno sodelovali v političnem vrenju svojih dežel. Z vsem srcem so se bojevali za ekonomsko, politično in duhovno svobodo svojega ljudstva. O tem pričajo tragične usode premnogih pesnikov. Nekateri so končali v zaporih, druge so brez sledu likvidirali. Naprednejši politični predsedniki so jih kot diplomate pošiljali v Evropo ali Azijo. Octavio Paz je bil več let diplomatski predstavnik Mehike v Franciji in v Indiji. Jaime Torres Bodet je bil nekaj časa mehiški zunanji minister, kasneje celo generalni sekretar UNESCO. V diplomatski službi sta bila tudi Pablo Neruda in Gabriela Mistral.

Ena največjih osebnosti španskoameriške poezije med obema vojnama je bil prav gotovo *César Vallejo*, doma s perujskih hribov, indijanskega porekla, profesor književnosti, politični borec in večni begunec med Parizom, Madridom in Moskvo. Teško si je zamisliti bolj melanholičnega pesnika, kot je on. Njegova melanholija raste iz bridkega indijanskega domotožja po izgubljeni zlati dobi. Je radikalna in nepomirljiva. V njegovi poeziji vse boli, duša in telo, čevelj in število. Ta neizmernost bolečine se hrani iz občutja vsesplošnega sirotinstva. Kljub temu pa je v tem otožnem pesniku veliko vere v neko novo človeško občestvo. Vallejo je izviren pesnik. Ustvarjal je z neko posebno strastjo in uporabljal nenavadne metafore in ostre ritme. V njegovih *Temnih glasnikih* in v *Pesmih o človeku* je prvič zares pristno zazvenela španščina v ustih Indijanca. Njegov vpliv na sodobno ameriško in evropsko poezijo je opazen.

Za španskoameriško poezijo je dolgo veljalo, da je zgolj kolonialni privesek evropske poezije, zanimive samo zaradi folklorne barvitosti. Šele z nastopom pesniške avantgarde in s prozo »magičnega realizma« je Evropa morala priznati tej literaturi, zlasti pa poeziji in prozi, njeno izvirnost in vitalnost, s katero je ta opozarjala nase. Leta 1945 je *Gabriela Mistral* dobila Nobelovo nagrado za književnost, kasneje so z njo počastili še Gvatemalca *Miguela Angela Asturiasa* (1967), Čileanca *Pabla Neruda* (1972), Kolumbijca *Gabriela García Márquiza* (1983) in leta 1990 še Mehičana *Octavia Paza*. S temi priznanji je španskoameriška književnost prišla v evropsko zavest, čeprav so ostale v senci še številne dežele, ki jih krasi izvirna in bogata poezija, kot je na primer poezija Antilov in nekaterih drugih srednjeameriških in južnoameriških literatur. Sodobna španskoameriška literatura je nastajala predvsem v treh velikih središčih: v deželah ob Srebrni reki, v Srednji Ameriki in Mehiki ter na Antilih.

V poeziji, ki je nastajala na Antilih, se je oglasila razbolela in vihrava duša črncev in mulatov. Ta je dala kubanski, portoriški in sandominški poeziji poseben ton, značilno prvinskost, zanos, skrivnostno magičnost. To se je dogajalo v letih po prvi svetovni vojni, ko sta zaradi utrujenosti in razočaranj postala črnski melos in ritem priljubljena najprej v Franciji in potem še v Ameriki. Črnska kultura je postala nekako duhovno zatočišče in je osvežila ustvarjalno potenco, vrnila pesnikemu ustvarjalcu občutek prvinskosti, magičnosti, ritualnosti. V Parizu se je za to kulturo prvi navdu-

ševal Picasso, plesalka Bakerjeva je očarala francosko prestolnico z ritmi črnskih plesov. V Združenih državah se je začelo zanimanje za poezijo anonimnih črnskih pesnikov. Langston Hughes je uveljavil poezijo ameriških črnskih pesnikov. In prav v teh letih je doživljala črnska poezija svojo renesanso tudi na Antilih, zlasti na Kubi. Pisala sta jo pesnika *Emilio Ballagas* in *Nicolás Guillén*. Na Kubi se je nekaj časa mudil tudi španski pesnik Lorca, ki je črnski motiv vnesel v špansko poezijo, zlasti s svojo zbirko *Pesnik v New Yorku*. Za največjega pesnika Antilov velja *Nicolás Guillén*, mnogi ga imajo celo za največjega pesnika ameriškega kontinenta, skupaj z Vallejo, Nerudo, Borgesom in Pazom. Bil je novinar in je dobro poznal stiske in radosti ljudstva, kateremu je pripadal. V znameniti pesniški zbirki *Sóngoro Cosongo*, objavljeni leta 1931, je dvignil glas zoper razčlovečenje črnskega ljudstva. Zanimalo ga je vsakdanje življenje kubanskih črncev, kasneje pa predvsem notranji utrip teh preprostih ljudi, njihova verovanja, obrednost, ples in petje, predvsem pa njihov neukrotljivi ritem. Nanj je naslonil številne svoje pesmi, ki so tako sugestivne, da nas povedejo v sredo nekega črnskega rituala. Ko že govorimo o črnski poeziji, je prav, da omenimo tudi Portoričana *Luisa Palésa Matosa*. Njegova poezija je napisana v tako pristnih črnskih ritmih in napevih, da jo je nemogoče prevesti v kak drug jezik.

Največji osebnosti pesniškega ambienta ob Srebrni reki in v Čilu sta *Jorge Luis Borges* in *Pablo Neruda*. Skupaj s pesnikom *Vincetom Huidobrom* sta iz Evrope prinesla navdušenje za nove poetske tendence, zlasti za kreacionizem, ultraizem in nadrealizem. *Jorge Luis Borges*, pesnik, prozaiist, esejist je gotovo ena najmočnejših osebnosti španskoameriškega pesniškega panteona. Odličen poznavalec klasične kulture, starih vzhodnjaških literatur, modernih evropskih strujanj, vnet bralec Danteja, zaljubljen v temačnost nordijskih sag in še in še. V ultraizmu je iskal nove izrazne možnosti, ne da bi bil zaradi njih zavrnil karkoli, kar je nastalo v preteklosti. Zato je v njegovi poeziji več klasične umirjenosti kot modernističnih ekshibicij. Njegova poezija vabi k razmišljanju o človeku, izgubljenem v tem svetu, izmišljevalcu mitov.

Najbolj popularen pesnik Latinske Amerike je *Pablo Neruda*. S silovitimi ritmi, polnimi zanosa, je očaral predvsem mlade pesniške generacije, podobno kot nekdanj *Darío Rubén*. Mnogi so mu sledili, a niso zmogli težkih akordov njegove poezije. Najprej je pisal ljubezensko poezijo, senzualno in elegično, počasi pa je prehajal na socialne in politične teme, njegov jezik je postajal vse bolj razvihan in slikovit, poln nadrealističnih podob. Pomembno spremembo pomeni knjiga *Španija v srcu*, v kateri je pretresljivo zapel o grozotah španske državljanske vojne. Od takrat je njegova poezija vse bolj angažirana, protestna, ogorčena in uporniška. Njegovo osrednje delo, *Vsesplošni spev* (1950), je nekakšna epopeja v petnajstih poglavjih. V njem opeva slavno preteklost Amerike in njeno bridko sedanjost. Z njim je upesnil veliko fresko svoje dežele in uresničil svojo zamisel »totalne poezije«. Njegova doživetja Azije, ko je bil tam kot diplomat, so se zgotila v knjigi *Bivališče na zemlji* (1949). Ta doživetja so pesimistična. Svet se pesniku razkriva kot nekaj kaotičnega. Smrt namreč popolnoma obvladuje človekovo usodo in človek se zaman upira njenemu razdejanju, lahko samo opazuje njeno mračno predstavo. V tej knjigi je prišla najbolj do veljave Nerudova nadrealistična metaforika. Pesnikova bolečina se sprevrže v silovit izraz, v verze, ki se razlivajo kot preplavljajoča reka. Kasnejša

poezija tega čilskega pesnika postaja vse bolj optimistična. V takem občutju je napisal svoje *Elementarne ode*, v katerih se vrača k preprostim stvarim, ki sestavljajo človekovo vsakdanje življenje.

V teh letih različnih literarnih vrenj se je poleg Argentine, Čila, Peruja ter Antilov uveljavila tudi Mehika. Najpomembnejša skupina mladih avantgardističnih pesnikov se je zbrala okoli revije *Contemporáneos* (Sodobniki), ki jo je izdal Octavio Paz med leti 1928 in 1931. Iz te skupine je prišlo nekaj odličnih pesnikov, med njimi tudi *Carlos Pellicer*, izreden kolorist, slikar zunanjega sveta, ki je s svojimi barvami znal odkriti dušo stvari. *José Gorostiza* je bil čisti lirik in diskreten mislec. *Jaime Torres Bodet*, diplomat in človek velike kulture, je imel izreden smisel za umirjenost. Znal je prevzeti vse moderne struje in jih v sebi ukrotiti. Pretresal ga je kaos moderne civilizacije. *Xavier Villaurrutia* je v nežnih nočnih opeval »nostalgijo po smrti«.

Največja osebnost mehiške sodobne poezije je gotovo *Octavio Paz*, odličen pesnik in esejist. Dosti je bival v tujini, v Združenih državah, v Franciji, v Indiji in na Japonskem. Več let je bil mehiški diplomat v Franciji in v Indiji, a se je diplomatski službi odrekel, ko je prišlo do znanega poboja študentov na trgu Tlatelolco v mehiškem glavnem mestu. Njegova poezija je izrazito metafizična. Njegova vizija življenja se zgošča v ugotovitvi, da je vse prah in nič. Zato išče utrip vesoljnega življenja v neki luči, v »razpršeni lepoti«, zasleduje smisel človekovega bivanja, razkriva ga samo v večnem »nikoli«, ki se zdi, da pušča z neba mraz in spreminja celo Boga v človekovega sovražnika. Iz njegovega kristalno čistega verza se širi vonj po pepelu. Svoje sanje gradi pesnik na ravnotežju med življenjem in neživljenjem, med moro in nespečnostjo. Njegova lirika tipa za stalno napetostjo med nebom in zemljo zaradi omejenosti našega bivanja. Išče stik z večnostjo, a že na začetku vé, da tega ne bo mogoče doseči. Njegova poezija se nekoliko pomiri ob stiku z indijsko religijo in filozofijo, zlasti pa potem, ko začne vrtati v miselnost svojih azteških prednikov, katerim smrt ni pomenila konec življenja, ampak le začetek neke druge eksistence, vpete v večno kroženje v večnem času, ki stoji in se ne giblje.

Nikaragua, ta mala dežela med dvema oceanoma, med slavno preteklostjo in prebridko sedanostjo, je prispevala španskoameriški poeziji nekaj blestečih pesniških imen. Nikaragua je bila domovina Daría Rubéna, prvega pesnika Amerike, ki je očaral Evropo. Ena najbolj nenavadnih osebnosti te dežele je bil kasneje *Alfonso Cortés*. Osamljen, duševno bolan, je pisal svojo krhko poezijo v mračni sobi, v kateri se je nekdanj rodil in živel sam nikaragujski pesniški idol Darío. Kadarkoli se je pojavil na ulici s svojo rdečkasto brado, s sinjimi in izgubljenimi očmi, so otroci kričali za njim in se norčevali iz njega. V redkih svetlih trenutkih svojega razuma je pisal pesmi, polne prividov in prečudovitih podob. Ob neki nadzemeljski tišini je prisluškoval skrivnostnim svetovom in jih upesnjeval.

Njegov sodobnik *José Coronel Urtecho* je napovedal neizprosno boj političnemu nasilju in povprečnosti meščanskega okusa. S svojimi ironičnimi verzi ni prizanesel niti Daríu Rubénu, predvsem slepemu in površnemu posnemanju njegove poezije. Norčeval se je iz ogromnega cementnega leva, ki počiva na pesnikovem grobu.

Diplomat in večni popotnik *Pablo Antonio Cuadra* je svoji »mali deželi« napisal zanosne speve in slavil njeno lepoto v najčistejših lirskih tonih.

Joaquín Pasos je druga nikaragujska legenda. Zaradi oslabelega srca je umrl zelo mlad. Bil je izjemna, melanholična in nemirna osebnost. Podobno kot Nerudo in Cardenala tudi njega zanima usoda indijanskih prebivalcev, njihova bedna vsakdanjost, v kateri ni sledu veličine nekdanje predkolumbijske Amerike.

V Evropi je najbolj poznan *Ernesto Cardenal*, najbrž zaradi svoje velike angažiranosti v nikaragujskem političnem življenju. Študiral je filozofijo in književnost v Združenih državah. Poglobljeno je preučeval stare zgodovinske tekste o španskem osvajanju Amerike. V njih in v Bibliji je našel značilno izhodišče za svojo aktualistično poezijo. Zaradi nekaterih političnih pesmi ga je dal diktator Somoza najprej zapreti in nato izgnati. Zatekel se je v znameniti trapistovski samostan Gethsemany v Kentuckyju, ki ga je vodil znani menih in pesnik Thomas Merton. V tem samostanu je ostal dve leti in se posvečal meditacijam. Kasneje jih je objavil v knjigi *Življenje v ljubezni*. Zanj sta postali teologija in poezija ena, kot je ena ljubezen do ljudi in do Boga. Tej ljubezni se je po odhodu iz samostana v celoti predal: kot duhovnik, pesnik, politik in kot prijatelj Indijancev. V sandinistični vladi je bil nekaj časa minister za kulturo, dokler mu Vatikan ni prepovedal političnega sodelovanja z revolucionarno oblastjo. Potem se je umaknil na otok Solentiname, kjer je ustanovil evangelijsko skupnost, ki jo sestavljajo preprosti kmetje, ribiči in intelektualci. Leta 1964 je objavil *Psalme*, v katerih z besedami starozaveznih prerokov razkriva kaos in nasilje Somozove diktature. Iz drobcev arheoloških ostankov starih kultur in iz kronik in kodeksov je oblikoval mogočno pesnitev »*Quetzalcóatl ali pernata kača*«. To je mogočna poema o humanističnem bogu Quetzalcóatl, o večnem spopadu med človekoljubnimi bogovi in tistimi, ki neprestano hlepajo po človeških žrtvah. Cardenal je verjel v svetost revolucije, če ta človeka osvobodi nasilja, družbenega in duhovnega.

Mladi portoriški pesnik Margenat je zapisal: »Tam, kjer se začenja tišina, izumlja poezija svoje najlepše tone, svoj najglasnejši krik, svoje hvalnice zemlji in življenju, razkriva najbolj boleča mesta naše eksistence, umiranje starih upov in rojevanje novih.« S temi besedami je morda najlepše označil *mlado španskoameriško pesniško vrenje*. To sicer nadaljuje bogato pesniško tradicijo, a se hkrati v marsičem razlikuje od nje. Predvsem po kritičnem odnosu do sodobnih političnih in socialnih dogajanj v svojih deželah, ki jih pretresajo burni dogodki, politični prevrati, socialne stiske in revščina. Mlada španskoameriška poezija je izjemno občutljiva za vsakdanje tegobe najbolj zapostavljenih proletarcev, Indijancev, črncev in mulatov. Enako kritična je tudi do svoje slavne preteklosti. Zato je ta poezija bolj krik kot lirski izpoved, bolj protest kot hvalnica zemlji in življenju. Blizu je trpkim poeziji perujskega pesnika Césarja Valleje in najbolj angažiranim verzom Pabla Nerude.

* * *

Mehika, Antili, Srednja in Južna Amerika tvorijo enovit pesniški prostor. Njegova identiteta izhaja iz skupnega španskega jezika, iz blesteče španske pesniške tradicije, kasneje tudi iz širše evropske in severnoameriške, iz skupnih teženj po neodvisnosti in amerikanizaciji, ob vračanju h koreninam njihovih davnih civilizacij, ki so začele toniti v mrak pred pet-

sto leti, ko je na tla tega sveta stopila noga evropskega konkvistadorja. Ta pesniški prostor povezujejo neka silna nostalgija po izgubljeni zlati dobi, hude stiske ob neznosnih socialnih in političnih razmerah, ki pretresajo posamezne dežele, in nenehno ukvarjanje z neko nerazložljivo melanholijo, z ognjevitim ljubezenskim čustvom in z iracionalno prisotnostjo smrti, ki jo razkriva skoraj sleherni pesnik Novega sveta.

Španskoameriška poezija

USODNOST

Darío
Rubén
1867–1916, *Nikaragua*

Blagor drevesu, ki komaj čuti,
in še bolj kamnu, ki nič več ne čuti,
kajti ni večje bolečine kot je bolečina biti živ,
ni večje teže kakor zavestno življenje.

Biti in ne vedeti ničesar, ne vedeti za cilj,
v strahu pred preteklostjo in v grozi
pred prihodnostjo . . .

V obupu zavedati se, da boš jutri mrtev,
in trpeti zaradi življenja in senc,

zaradi vsega, kar vemo, in tega, kar komaj slutimo,
telo, ki vabi s svojimi svežimi grozdi,
in grob, ki čaka s svojim pogrebnim cvetjem,
in ne vedeti, od kod prihajamo,
ne kam gremo! . . .

TROBENTA

Alfonso
Cortés
1887–1969, *Nikaragua*

Ta trobenta, ki čaka, obešena na žebelj,
na deveto uro zvečer, da bi zaigrala tišino,
ali na prebujanje dneva, da bi dala jutru
čiste jutranje zvezde, ki pronicajo skozi
svileni eter;

videl sem jo nekdanj z glasom druge pesmi,
ko je sijalo sonce v njeni potemneli medenini,
kako je tolažila zvoke kot meče joka
in kako je mahala z drhtečimi zastavami zvoka.